

Til Vilhelm Aubert

Det er, naturlig nok, Vilhelm Auberts vitenskapelige og samfunnsloftende innsats som vil stå sterkest i erindringen blant akademiets medlemmer ¹. Den lærde Aubert, med et grep på totaliteten i faget som neppe noen annen i landet. Institutt- og institusjonsbyggeren Aubert, med en autoritet som kunne lammet om den ikke var kombinert med så mye varme. Eller vitenskapsambassadøren Aubert – en verdig representant for Norge, senest i år i fjerne land som Australia og nære som Sverige. I vår erindring trer Aubert naturlig inn i rekken av samfunnets støtter.

Jeg lurer på hva den daværende riksadvokat ville tenkt om innholdet i en eventuell fremtidig minnetale over Vilhelm Aubert da han hørte om universitetsstipendiat Auberts uvettige omgang med kriminelle i begynnelsen av 1950-årene. Sammen med Nic Waal og andre prøvde Aubert å gjøre noe i praksis for og med vanskeligstilt ungdom. Han kom nær innpå den. Nærmere enn hva politiet kom, nærmere enn ledende rettspsykiatere. Som den lærer han allerede dengang var, gav han ungdommene bøker. En berømt bok var forfattet av en lovbryster. Den lesende ungdommen begikk kort etter et alvorlig lovbrudd. Lovbruddet kunne vært hindret om bokutlånet ikke

1. Minnetale over Vilhelm Aubert, holdt i Det norske vitenskapsakademi 20-10-88.

var skjedd, tordnet samfunnsautoritetene, formidlet med krigsoverskrifter til det norske folk. En stipendiat ved Det juridiske fakultet burde handlet annerledes. Stipendiaten så det ikke slik. Skadene ble ikke uopprettelige. Noen i samme gruppe tente også på Institutt for samfunnsforskning, men institutt har ofte vondt for å ta full fyr.

Jeg lurer også på hva den daværende rektor dengang ville tenkt om en mulig fremtidig minnetale. Aubert var med i samme krets som Arne Næss, Harald Ofstad og Herman Tønnessen. Det ble ikke sett på som noen bra krets, fra nasjonalstatens synsvinkel. Aubert, nærmest som krigshelt å regne, – og så et øyeblikk etter er han og de tre andre i fullt samarbeid med dem som svek. Mens det hvitglødende hatet rådet blant gode patrioter, og straffene lå på et nivå man senere beskjemmet måtte nedjustere, gikk denne kretsen av unge vitenskapsmenn inn i en praksis som talte et annet språk. De lagde seminarer med svikerne, – ville forstå, – ja til og med forsone. En av dem ble da også innkalt til rektor for refselse. Aubert blir solidarisk med ham. Den innkalte kan ha overtrådt grensen for det sømmelige. Men samtidig var hele kretsens virksomhet grunnleggende usømmelig. De undergravet den offisielle linjen.

De var unge, med en usikker fremtid. Vilhelm Auberts mot i disse saker nærmet seg hans mot i det illegale arbeid under krigen.

Og han fortsatte, med sine grunnleggende avvik. Hans tidligste ungdomsarbeider skapte uenighet, men også stor aktelse blant juristene, men nå ville han videre, nå ville han forstå straffens sosiale funksjon. Han trodde ikke på de offisielle formuleringer om nytte eller rettferd. Isteden beskrev han alt det andre straffen tok vare på; sosialt samhold, nytten av å ha utgrupper. Med dette hadde han gått lange skritt fra rettvitenskap og over mot samfunnsvitenskap. Opponentene likte det særdeles dårlig, og avhandlingen ble møtt med hårde ord. Men det må tilføyes at han kort etter ikke bare ble full professor ved Det juridiske fakultet, men en overmåte respektert og avholdt professor. Aubert opplevde i meget levende live den sorg det skapte i fakultetet da han i 1971 flyttet sitt professorat til Blindern.

Og det til tross for at han ikke hadde forbedret seg. Tvert om. Han laget en studie av straff og lagdeling med den påstand at rettsvesenet dømmer hardest nederst. Det ble et forferdelig oppstuss. Aubert hadde rett, i den betydning at de øverste sosialklassers handlinger i mindre grad enn andres blir gjort ulovlige ved lovgivning. Handlingene deres blir også i mindre grad sett på som ulovlige selv om de ifølge loven skulle være det. Rene ulovligheter blir også beskyttet ved at de øvre sosialklasser ferdes og fester i det private. Sluttresultatet av alt dette blir at fengslene nesten utlukkende fylles opp med fattigfolk. Dette kunne Aubert også påvise tydelig i sitt materiale. Men han gikk nok egentlig litt lenger, særlig i et intervju, ved å mene at også om noen fra overklassene ble knepet for samme type lovbrudd som de andre, så slapp toppsjiktet lettere fra det. Til denne påstand holdt neppe materialet; så her ble det uavgjort i konflikten »Aubert mot samfunnet«. Men i sak hadde han rett. Senere

studier med andre metoder i inn- og utland styrker hans antakelse, om at også i like saker er det stort sett en fordel å tilhøre de bedre stilte.

I denne periode fortsatte han også sin alminnelige samfunnspolitikk. Han var i ett år redaktør av »Orientering«, avisen til Sosialistisk Folkeparti, og i mange år en flitig bidragsyter. Han kjempet mot beredskapslovene, mot NATO og helt til det siste mot atomopprustning. Og han kjempet mot vold på det hjemlige plan. Hans artikkel om »Politiet og volden« i Arbeiderbladet 14. juli 1987 er et sentralt innlegg i denne strid. Han blandet seg uavlatelig inn, samtidig som hans vitenskapelige produksjon – uavbrutt – lå på høyden både i kvantitet og i kvalitet.

Hvordan var det mulig?

Kanskje var han noe mer begavet enn de fleste, kanskje var hans knuter i sjelen noe mer produktive enn de fleste andres. Dessuten borgerlig oppdradd, en rektor som far, urgamle universitetstilknøyninger, en liten del fransk-jødisk arv og identifikasjon. Men det viktigste lå et annet sted. Det viktigste lå i det umulige; i hans overveldende praksis som nettopp førte til produksjon, ikke til stagnasjon. Han ble ikke forskeren med dager til å sette et komma tilbake på plass for så å aller, aller siste versjon befriet å fjerne det. Han fikk ikke tid til ikke å ha tid. Han var i krig, reelt. Vant, og var deretter i krig for forsoning og enda senere i krig for fred. Han trakk også heldig lodd sosialt, men visste hvor ufortjent det var og dro også derfor i krig for taperne. Alle bøkene hans er gode. Men de beste, det er bøkene tettest knyttet til hans praksis. Selv setter jeg »Det skjulte samfunn« høyest. Den kom opprinnelig på engelsk, utgitt av Hasse Zetterberg, dengang vidunderbarn ved Columbia University, senere redaktør av Svenska Dagbladet. Det taler Zetterberg til stor heder at han antok boken. Selv var han hard-data mann – stillingen ved Columbia fikk han med boken »On Theory and Verification in Sociology«. Auberts bok kunne ikke verifisere noe som helst. Men den kunne skape forståelse. Den handlet bl.a. om kjærlighet, søvn, forutsigbarhet og hemmelige organisasjoner. Den tok opp de store temaene, og hjalp til å redde sosiologien fra tellernes ørkenvandringer – en stakket stund. I den norske utgaven av det skjulte samfunn har han føyet til et metodekapitel hvor han nettopp peker på at forskerens livsform kan ha en betydning for hans arbeid med sosiologiske problemer og for de resultater han kommer til. Et annet sterkt tema i hans produksjon er serien av artikler med analyse av forholdet mellom rett og helse og mellom kriminalitet og sykdom. Disse arbeidene er tett knyttet til hans erfaringer med henholdsvis jus og psykiatri. De viser hvordan to store institusjoner som isolert sett har mye å by på og også ivaretar viktige, alment aksepterte verdier, av og til går i samarbeid. I dette samarbeid oppnår de en makt over klienter langt utover hva de kunne klart hver for seg. For nordisk kriminalpolitikk har disse studiene av det farlige samarbeid mellom jus og psykiateri vært av grunnleggende betydning. Et tredje høyledrag i forfatterskapet er de mange arbeidene om rettens sosiale funksjon, særlig om lovers tilslørende funksjon, men samtidig om jurister som garantister for forutsigbarhet og tillit i et industrisamfunn.

Som borger av et lite land har Vilhelm Aubert hele tiden følt plikten til å handle, bringe landet på rett spor. Utad har nok dette – særlig de siste år – stått som hans særlige varemerke: Ordneren, samfunnsordneren, ja, nærmest samfunnsstøtten – ferdig til å settes på sokkelen.

Noe i ham likte det kanskje. Men monumenter kan bli både usanne og farlige. De blir som oftest sluttprodukter, ferdige, uoppnåelige. Den slitsomme prosessen blir borte. Folk som kommer etter kan tenke som så: Best ikke å prøve når man må være så stor for å få det til. Som hjelp ved modelloverføring til kommende generasjoner må derfor statuen over Vilhelm Aubert få stå på en meget lav og jordnær sokkel, og være bildet av den på så mange måter sårbare og av og til sårede krigeren, en som drev samfunnskritikk i en tid hvor kritikk kostet. Og samtidig en som ble en eminent samfunnsforsker nettopp fordi han uavlatelig våget seg selv.

Vilhelm Aubert var en dypt urovekkende person, for autoriteter som for kolleger og venner. Utallige er de ganger han har svart, eller gitt råd, i annen retning enn jeg ventet. Han var tilsynelatende uforutsigbar. Men langt nede var det et system. Bare man kom dypt nok. Langt nede var det et grunnfjell, gjennomlevet og gjennomanalysert.

Fint å ha møtt ham. Og fint å kunne møte ham i hans verker.

Nils Christie